

Inga STEPUKONIENĖ

Lietuvių ir latvių istorinio romano perspektyvos: tarp tikrovės ir fikcijos

Inga Stepukonienė – humanitarinių mokslų daktarė, Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Lietuvių literatūros katedros docentė; adresas: Donelaičio g. 52–212, Lietuvių literatūros katedra, VDU, Kaunas; el. paštas: vaiinga@yahoo.com; mokslinių interesų sritys – literatūrinė baltistika, literatūros žanrai, lietuvių romano raida, vertimo teorija ir praktika, lituanistikos edukologija.

Anotacija. Straipsnyje apžvelgiamos šiuolaikinių lietuvių ir latvių istorinio romano tendencijos, aptariami realistiniai romanai, įprasminantys tikrus istorinius įvykius, moderniam romanui būdingos istorinės tiesos interpretacijos, siekiant naujai perrašyti žinomus faktus, bei postmodernistinės istoriografinės metafikcijos.

Prasminiai žodžiai: šiuolaikinis istorinis romanas, istorijos interpretacijos.

Abstract. The article reviews major tendencies of the development of Lithuanian and Latvian historical novel, discusses realistic novels which give a meaning to real historical facts, examines interpretations of the historical truth with the aim to newly rewrite well-known facts as well as pays attention to postmodern historiographic metafiction.

Key words: contemporary historical novel, history interpretations.

Įvadas

Maždaug nuo 1988-ųjų lietuvių literatūroje pastebimos ryškios permainos: tai tarpsnis, išsiskyręs itin aktyvia prozos dinamika, ypatingu naujų, įdomių kūrinių proveržiu, audringai sudrebinusiu literatūros pasaulį ir išreiškusiu naujus visuomenės dvasinio gyvenimo bruožus. Šio laikotarpio kūrėjai jau drąsiai keitė prozos tematiką, problemas, pasuko prie kitų būties aspektų, gaivindami literatūrą nauja žmogaus ir pasaulio traktuote, nauja kalba, nauja minties ir emocijų jėga. Naujosios prozos dvasinė įtampa, nepaprastai spartūs pokyčiai buvo neatsiejami nuo troškimo užpildyti ilgai literatūroje egzistavusią tuštumą, vakuumą, realizuoti dar nerealizuotas galimybes ir kartu įsijungti į šiuolaikinės pasaulio literatūros problemų ir meninių ieškojimų ratą¹.

Laikotarpis nuo nepriklausomybės atgavimo baltų literatūrose – naujojo istorizmo epocha. Būdingas šio periodo lietuvių, latvių, kaip ir kitų pokolonijinių literatūrų reiškinys – rašytojų siekis naujai skaityti kultūrą, iškelti lig tol neiškeltus jos reikšmenis, gilumines prasmes,

analitiškai svarstyti anksčiau nutylėtas karo, pokario ir sovietinio laikotarpio problemas, suaktualinti istorinę atmintį ir istorinę savimonę, tautos kultūrinę savivoką, naujai svarstyti tautos kultūrinio paveldo temas. Naujasis istorizmas smarkiai sujudino dėl priverstinės izoliacijos ir ideologijos monologiniu tapusį lietuvių kultūros ir literatūros pasaulį. Atgavus nepriklausomybę, mūsų kūrėjai pajuto kitą gyvenimo užmojų, jo platumą, kitokius atskiro individo saitus ne tik su savo tautos, bet ir viso pasaulio gyvenimu. Tai reiškė lig tol nebūtą mūsų literatūroje istorijos ir kultūrinės antropologijos dominantę, kuri lėmė iš esmės naują lietuvių, taip pat ir latvių romano veidą – jame įsigali tautos ir istorijos diskursas, ryški ankstesnių istorinių, kultūrinių, ideologinių, religinių kodų dekonstrukcija, naujas identiteto kvestionavimas, naujos tautos kelio koncepcijos. Romane siekiama universalios žvilgsnio atgal – per istoriją, kultūrą, visuomenę, politiką, religiją, šeimos gyvenimą, socialinį kontekstą, siekiama gilesnių istorijos, kultūros realijų ir kasdienės tikrovės atodangų. R. Gavelio, V. Bubnio, V. Jasukaitytės, L. Gutausko, V. Juknaitės, R. Granausko, G. Beresnevičiaus kūriniuose įvykiai rutuliojasi ne tik istorijoje, bet ir per istoriją. Naujasis istorizmas apima visus romano žanrus ir tipus: tradicinį realistinį, modernistinį, postmodernistinį; mitopoetinį, sąmonės srauto ir kt. Praeities kontekstas ilgą laiką taip buvo pergalėjęs kasdienybę, jog atrodė, kad „naujosios“, laiką atspindinčios lietuvių literatūros išvis nėra².

Sparčiai besikeičiančiame lietuvių prozos lauke akivaizdžiai sustiprėja istorinis romanas. Lietuvių literatūroje jo tradicija nebuvo ypač pajėgi: nepriklausomybės laikotarpiu pasirodė A. Vienuolio romanas „Kryžkelės“ (1932), K. Puidos romanas „Magnus Dux“ (1936), J. Marcinkevičiaus „Kražių skerdynės“ (1938), „Baudžiauninkai“ (1940) ir kt. Lietuvių rašytojai daugiau sekė nuotykinio žanro linijomis, neįstengdami sukurti ryškesnių istorinių koncepcijų; istorinis romanas buvo silpnokas meniniu lygmeniu, jo tradicijai trūko žanrinės įvairovės. Istorinis romanas gyviau plėtotas išėivijoje: šia prasme minėtini Juozo Kraliausko kūriniai („Titnago ugnis“, „Mindaugo nužudymas“ ir kt.), įprasminantys Lietuvos valstybingumo ištakas ir pradžią, Kazio Almeno ir Vytauto Alanto, Alės Rūtos kūriniai, kuriuose sekamos

tautos likimo linijos įvairiomis istorinėmis epochomis, sukuriama ištas Lietuvos istorijos ciklas. Vaizduodami senosios krašto istorijos faktus ir reiškinius, išsivijos autoriai daugiausia rėmėsi romantine praeities vizija.

Šiuo laiku panašią istorinę perspektyvą savo kūrinuose tęsia rašytojai Petras Dirgėla, Rimantas Marčėnas, Jonas Užurka ir kiti autoriai, kurie romanuose įvairiai plėtoja Lietuvos praeities temas, atsigrįžta į baltiškąją priešistorę, stengdamiesi aktyvinti lietuvių tautinę savimonę, apeliuoti į mūsų baltiškąją pasąmonę. Jų romanuose atgyja istorijos įvykiai ir asmenybės, sukuriama įtaigios pasakojimo linijos, konkretaus laiko koloritas.

Skirtingai nei ankstesniojoje žanro tradicijoje, šiuolaikinėje literatūroje įsigali laisvas istorijos skaitymas, atviro istorijos samprata. Lietuvių rašytojams būdingas keleriopas santykis su istorine tiesa: 1) realių istorinių faktų įprasminimas, atgyjantis realistinėje prozos linijoje, 2) modernistinės istorinės tiesos interpretacijos, siekiant atsakyti miteminės literatūros tradicijos bei naujai perrašyti žinomus įvykius, įteisinti naują, prasmingą vertybinį santykį su praeitimi, nutiesiant gilumines sąsajas tarp skirtingų epochų, 3) postmodernizmui būdingos istoriografinės metafikcijos, kurių poetikos išskirtiniais ženklais tampa, anot literatūrologo V. Martinkaus, transformuoti „vertybiniai istorijos atspindžiai bei praeities ir dabarties sąsajų kritiškos pasakojimo strategijos (ironija, parodija, paradoksas, absurdas, cinizmas, tragedijos komedija ir kt.“⁴³

Šiuolaikinis istorinis romanas lig šiol beveik nesulaukęs įdėmesnių tyrinėtojų analizų: pasirodžiusios tik pavieniems kūriniais skirtos literatūrologų (V. Daujotytės, S. Gaižiūno, A. Guščiaus ir kt.) recenzijos. Vienas aktualiausių šiai temai skirtų darbų – V. Martinkaus straipsnis „Istoriografinė metafikcija šiandienos lietuvių istoriniame romane“⁴⁴, kuriame svarstomos istoriškumo ir fantazijos, istorinių fenomenų autentiškumo ir laisvos interpretacijos problemos. Šio straipsnio tikslas – aptarti ryškiausias šiuolaikinio lietuvių istorinio romano tendencijas ir būdingiausius jo modelius, pažvelgti, kokios istorinio romano tradicijos būdingos tipologiškai giminiškai latvių literatūrai, kurioje tokio tipo romanas šiuo laiku ypač suklesti. Siekiant tai atskleisti, straipsnyje derinami įvairūs metodai – komparatyvistinis, aprašomasis, analitinis interpretacinis.

Realistinis istorinis naratyvas

Viena ryškiausių šiuolaikinio istorinio romano kryptų – klasikinis realistinis romanas, kuriame tradicine pasakojimo forma atkuriami vaizdingi istorinių asmenybių portretai, pinasi gausūs praeities įvykiai ir politinės, visuomeninės bei asmeninės intrigos, sukuriama įspūdingas tam tikrų epochų laiko ir vietos koloritas. Akivaizdu, kad tokie epopėjų mostų realistiniai romanai itin aktualūs tampa šiandien – tai iš esmės paneigia ėmusią stiprėti nuostatą, kad istorinis lietuvių romanas XXI amžiuje pradėjęs silpti, kad

nebesą rašytojų, galinčių ištikimai ir pasiaukojamai sėdėti pridulkėjusiuose istorijos archyvuose⁴⁵. Klasikinio realistinio romano pavyzdžiai, pasirodę šiuo laiku, vaizdžiai įrodė, jog ši tradicija ne tik tebėra gyva mūsų literatūroje, bet ir gan pajėgi. Romanų autoriai ne tik įtaigiai pristato skaitytojui istorijos įvykius ir reiškinius, bet ir geba analitiškai juos vertinti, gilinasi į jų priežastis, istorinius dėsningumus, atspindi vaizduojamąjį laiką, tapo spalvingus personažų charakterius, siekdami gilesnės psichologinės istorinių asmenybių motyvacijos. Skaitytojui prieš akis iškyla ne tik apnuoginta politinė arena, kurioje veikia garsūs žmonės, bet ir gyvos, savo emocijom, jausmais pulsuojančios asmenybės: dažnai veržlūs, gebančios kryptingai ir nuosekliai veikti, pasirinkti tinkamiausią taktiką ir strategiją, ir kartu tragiškos, nuolat besigrumiančios su sudėtingais savojo laiko konfliktais, nešančios sunkią žmogiškos lemties našta. Tokio pobūdžio Lietuvos praeities naratyvą mūsų literatūroje plėtoja rašytojas Jonas Užurka⁴⁶, sukūręs ištas Lietuvos valstybingumo tradiciją įprasminantį ciklą, skirtą šalies tūkstantmečiui: „Karaliaus karūna ir mirtis“ (2000), „Gediminas – nevainikuotas karalius“ (2004), „Vytautas Didysis – nuo bėglio iki monarcho“ (2005). Ši valstybės gyvenimo epą prasmiškai pratęsia ir idėjiškai išplečia rašytojo istorinis romanas, kuriame analizuojama Lietuvos griūtis pradžia – „Tvanas: Lietuvos didybės griūtis pradžia“ (2007). Užurkos romanai stebina sukauptos faktografinės medžiagos gausumu, traukia istoriškai pagrįsta įvykių ir reiškinių motyvacija bei sąmoningomis autorių pastangomis atkurti kiek įmanoma realesnę savojo krašto praeities viziją. Daugiausia dėmesio autorius skiria autentiškai įvykių rekonstrukcijai: kontekstų, aplinkos, žmonių. Todėl visuose jo romanuose cituojami autentiški įvykių liudijimai – dokumentų, kronikų įrašų fragmentai, užfiksuotos žinomų žmonių mintys. Romane „Karaliaus karūna ir mirtis“ rašytojas įdėmiai sustoja ties pirmąjį Lietuvos tapimo situacija – kunigaikščio Mindaugo valdymo pradžios, įsitvirtinimo savo žemėse, jo autoriteto stiprinimo istorija, siekdamas išryškinti visus asmeninius ir politinius niuansus, skatinusius jį veikti pasirinkta kryptimi, žemių vienijimo į vieną valstybinį vienetą strategija. Mindaugas pristatomas ne tik kaip lietuvių, bet baltų žemių vienytojas, svarbiu tikslu laikęs sukurti etniniu pagrindu artimą žemių konglomeratą. Kritikai, vertindami šį kūrinį, prikišo autoriui personažo charakterio individualumo stoką. Tačiau romane ne tik atspindimi vaizdūs laikotarpio šalies gamtos, kultūrinio pasaulėvaizdžio, socialinių sluoksnių elgsenos ir gyvenimos, karybos, religijos ir pasaulėžiūros, bet ir žmogaus psichologijos klodai. Mindaugas iškyla kaip prieštaringa asmenybė, kurio dvasios gėmėse justi stipraus, ryžtingo valdovo ir kartu paprasto, kenčiančio ir dvejojančio žmogaus architektūra. Tai pasakytina ir apie kitus rašytojo romanus: kūrinyje „Gediminas – nevainikuotas karalius“ ne tik plačiai nutapoma be galo spalvinga didžiojo kunigaikščio diplomatinės ir politinės veiklos – jo santykių su mongolų totorių chanu, Livonijos ordinu, kryžiuočiais, rusų žemių kunigaikščiais, Kijevo miestu – drobė, bet ir jo kaip žmogaus charakteristika. Detalai, chronologine seka atspindimi Gedimino veiksmai romane suponuoja jo kaip

nepaprastai įžvalgas, politiko stratego, asmenybės aurą. Užėmęs didžiulius slaviškų žemių plotus ir įkurdinęs ten savo vaikus, su savo kariauna pasiekęs didįjį Kijevo miestą, sudaręs prasmingas sutartis su mongolų totorių chanu, jis savo laiku tampa vienos iš didžiausių valstybių Europoje valdovu, sutelkia didžiules pajėgas krašto nuo kryžiuočių gynybai. Vienas iš meniškai sugestiviausių romano momentų, atveriančių kunigaikščio asmenybės didybę – Kijevo miesto apsupties aprašymas, miestiečių panika ir jos atoslūgis suvokus, kad šis užpuolimas iš esmės skiriasi nuo mongolų totorių jungo, kad didysis kunigaikštis uždraudęs kariuomenei ne tik žudyti, bet ir plėšti žmones. Begalinė tolerancija kitiškumui – ir religijai, ir papročiams, mąstymo modeliams leido autoriui kunigaikštį įvardyti kaip demokratiškiausios valstybės kūrėją. Beveik visi Gedimino vaikai, išleisti už svetimtaučių, perėmė jų tikėjimą ir papročius: sūnus Narimantas vedė totorių chano dukrą, kiti sūnūs ir dukros apvedinti su rusų žemių kunigaikščiais, ir tik vienintelis Kęstutis vedęs lietuvaitę, likęs savame krašte. Visa tai – ne vienam skaitytojui žinomos istoremos, tačiau rašytojas subtiliai tai aktualizuoja, šiuos kontekstus naujai priartindamas prie šiuolaikinio žmogaus sąmonės, pažandindamas jo tautinę savimonę ir taurų nacionalinio pasididžiavimo jausmą. Romanas pasižymi turtingais kontekstais, jo istorinė kultūrinė medžiaga labai įvairi, daugiasluoksni. Šalia pagrindinės, asmenybės linijos, autorius paliečia daug opių istorinių temų: lietuviškų miestų provincialumo, kultūros atsilikimo, religijos kaitos būtinybės. Taip atskleidžiama išsėta įvairovė krašto problemų, aktualiausių klausimų, kurie išties lėmė laikotarpio gyvenimo sudėtingumą ir kolizijas. Užurkos romane sekama mimetine istorijos ir literatūros tradicija. Tačiau ne visuomet autoriui pasiseka išlaikyti istorinę tiesą, atverti realų kontekstą – tai ypač pasakytina apie kūrinio pabaigos skyrius, kuriuose vaizduojama didžiojo kunigaikščio mirties tema. Autorius čia remiasi sava nuostata ir įsitikinimu: Gediminas romane tampa antilietuviškosios koalicijos – susitelkusių jo sūnų – slavų paveikto Jauniaus ir savo padėtim nepatenkinto Narimanto bei jais pasinaudojusių svetimųjų sukalbio auka. Istorikai daug diskutavę šia tema, išsakę įvairiopa nuomonę, tačiau remiantis šaltinių tyrinėjimais laikomasi požiūrio, jog Gediminas miręs sužeistas prie Veliuonos, per karą su kryžiuočiais. Taigi autorius įprasmina savą priežastinę hipotezę. Pabrėžtinai rašytojo romanų bruožas – vaizdinga kalba, prisimenant ir konkrečiam laikotarpiui būdingus archajinius jos sluoksnius.

Šiuolaikinio realistinio romano linijoje vaizdžiai įsibrėžia prie populiarinio romano linkstantis ir nemaža jam būdingų bruožų turintis istorinis naratyvas. Kuriamas intriguojantis, pakilus, optimistinė dvasia dvelkiantis lengvo turinio istorinis diskursas su nuotykiniais ir detektyvo elementais, liudijantis rašytojų traukimąsi nuo varginančios sudėtingos dabarties į romantiškai regimą praeities pasaulį. Jame meniškai interpretuojami realūs istoriniai įvykiai, istorinių veikėjų paveikslai – supaprastinti, sužmoginti, regimi kasdienių santykių ir aplinkos šviesoje. Vienas iš rašytojų fantaziją inspiruojančių šaltinių – baltiškoji praeitis, istoriniai baltų genčių laikai, į kuriuos itin mėgstama sugrįžti.

Toks romanas ypač populiarus tampa latvių literatūroje, kurios autoriams ir skaitytojams archajiška baltų senovė tebeišlieka didvyriškų tautos kovų dėl išsivadavimo, harmonijos ir laisvės provaizdžiu. Šia prasme minėtinas dviejų autorių – Andrejo Miglos ir Valdžio Rūmnieko⁷ romanas „Kuršių vikingai“ (1998; išverstas į lietuvių kalbą), kuriame persikeliama į stiprios ir karingos baltų genties – kuršių dvasinį ir materialinį gyvenimą. Vos pasirodęs kūrinys iškart buvo premijuotas „Karuogo“ romano premija. Romane atkuriami 853 metų įvykiai, kai kuršių laivai nuplaukė prie Danijos krantų ir užpuolė Danijos miestus, karaliaus Joricho valdas, prisiplėšė daug turto ir vergų, o po metų kuršių žemėse išsilapino daug galingesnė švedų kariauna, kuri plėšė ir žudė krašto žmones. Autoriai išmoningai kuria avantiūrinį nuotykių siužetą: jaunas kuršių kunigaikštis Lokeris siekia naujos krašto politikos, pavergti už jūros gyvenančias gentis. Romane išmoningai dera didvyriškų nuotykių ir meilės linijos, veikia istoriniai ir pramanyti asmenys. Pasakojant Lokerio ir jo mylimosios Sigridos meilės siužetą, įterpiamas populiariajai literatūrai būdingas „deus ex machina“ principas – neiškių paslapčių atskleidimas: pilį apgulęs užpuolikams, Lokeris prašo, kad jo žmona, kadais iš švedų karaliaus pagrobta dukra, eitų su jais derėtis, tačiau lemtingą akimirką ši pasisako Lokeriui nesanti švedų karalaitė, o tik ja apsiskelbusi tarnaitė. Romane atgyja spalvingai perteikiamas kuršių kasdienis gyvenimas ir buitinis tikėjimas, papročiai, rekonstruojama autentiška jų aplinka. Rašytojai plačiai naudojami istorinė ir folklorinė medžiaga, net lingvistiniais duomenimis – romane esama nemaža kuršizmų (klangos – vilnys, vanga – žema, šlapia pieva, paledė – lydeka, kerpis – vagis ir pan.). Istorikai tikrus įvykius kūrinyje pratęsia autorių fantazija ir vaizduotė, nuotykiniai literatūrai būdingi įvykių mikrosiužetai. Latvijoje romanas tapo viena iš skaitomiausių laikotarpio knygų. Panašaus žanrinio pobūdžio latvių literatūroje – rašytojo Janio Maulinio⁸ romanas „Talava“, kurio siužete atgyja žiemgalių žemių istorija ir dramatiška kova (kol kas neturime šio kūrinio vertimo į lietuvių kalbą).

Panašių kryptį lietuvių literatūroje plėtoja R. Marčėno⁹ romanas „Karūnos spindesio apakinti“ (2007). Jo siužetas – neįmantrus: dėmesio centre iškyla Mindaugo laikų Lietuva, valstybės vienijimo ir centralizavimo procesas. Tačiau ne Mindaugas, ne jo iškilis asmenybė labiausiai rūpi autoriui: kur kas svarbesni jam atrodo tie asmenys, kurie likę didžiosios istorijos fone, ir istoriniuose šaltiniuose bei knygose teufiksiuoti jų vardai. Rašytojas sustoja ties Tautvilu ir jo broliu Gedvydu, jų istoriniais likimais ir dvasiniais išgyvenimais: tai Mindaugo brolio Dausprungo sūnūs, kurių vyresnysis Tautvilas po tėvo mirties pagal lietuvių paprotines tradicijas turėjęs paveldėti valdžią ir šalies sostą. Romano pasakojime ir rekonstruojama ši istorija: Tautvilo bandymai bėgti pas kunigaikštį Danijilą į Rusijos žemes, ieškoti sąjungininkų Livonijos vokiečių ordine, bandymas pulti Mindaugo Vorutos pilį. Romano intriga pagilina nuotykinę viduramžiškų kovų linija, autoriaus valia šalia istorinių asmenų įvesti pramanyti šalutiniai veikėjai, lemiantys jų likimus: rašytojas plačiai vaizduoja nesantuokinį kunigaikščio Dausprungo ir jo paimtos į nelaisvę totorės Azos sūnų, kuris, širdyje

jausdamasis pirmuoju asmeniu po tikrojo tėvo mirties, turi slaptų ketinimų tapti Lietuvos valdovu. Jis tampa tikroju, bet niekam nematomu nesantaikos tarp giminaičių – Mindaugo ir Tautvilo bei Gedvydo, o romano siužete – intrigos kūrėju. Melagingomis apkalbomis supykęs giminaičius, nužudęs motiną, jaunuolis pasiekia savo šlovę: Mindaugas jį išaukština, jis tampa svarbiu valdovo patikėtiniu. Taigi realistinis istorinis lietuvių ir latvių naratyvas dažniausiai remiasi nuotykių ir meilės siužetinių linijų sanpynomis, apeliuojant į šiuolaikinio žmogaus sąmonę.

Modernūs istorijos perrašymai: idėjos ir strategijos

Istoriniame romane siekiama ne tik atgaivinti praeities tikrovę, bet ir naujo vertybinio santykio su istorija. Šiuolaikinių istorinių romanų kūrėjų tikslas – gaivinti nacionalinę savimonę, etninę savivoką, žadinti istorinį žmogaus sąmoningumą, budinti jame istorinį mąstymą ir istorijos jausmą, todėl moderniai perrašomos istorijos tiesos – noriai sugrįžtama į viduramžių, renesanso ir dar nesenos istorijos laikus, brėžiamos analogijos, kontrastai, ieškoma istorinių dėsningumų, naujai aktualizuojamos žymiosios istorinės personas, išskirtinė jų veikla – taip prikeliamos reikšmingos tautos gyvenimui istorinės idėjos ir temos. Kaip būdinga žanro prigimčiai, romanas, nors ir nukreiptas į praeitį, visuomet savo giliaisiais imperatyvais implikuoja tai, kas svarbu jo skaitytojui šiandien, jo gyvenamuoju laikotarpiu.

Latvių rašytojos Astridos Beinarės¹⁰ romane „Rygos Dievo Motinos vienuolynas“ atgimsta XVI amžiaus Rygos ir visos Livonijos gyvenimas, Rygos Dievo motinos vienuolyno įvykiai. Rašytoja visa tai pasakoja populiariai, tarsi sąmoningai žaisdama literatūros reiškinių hierarchiškumu. Daugiaplaniame, kultūrinio istorinio romano bruožų turinčiame romane atkuriami ne tik visa Rygos Dievo Motinos vienuolyno, bet ir Vakarų Europos vienuolynų istorija, jų reikšmė švietimui ir kultūrai, Livonijos valstybės kūrimasis, magistrų ir brolių riterių gyvenimo bruožai bei specifika. Centrine romano siužetinė linija tampa katalikybės ir protestantizmo kova šalyje: pagrindinė herojė, vienuolė Ana Notken, tampa ne tik ilgamete Rygos Dievo Motinos vienuolyno, bet ir katalikiškosios religijos saugotoja bei puoselėtoja protestantizmo vis labiau apimamoje Livonijoje. Religinės sistemos kaita, virtusi krašte dramatiškų įvykių – proto nesuvokiamo smurto, teroro, visuotinės demoralizacijos, dvasinių ir materialinių bažnyčios turtų naikinimo epocha pagrindinei herojei tampa tikrųjų jos vertybių patikrinimo matu ir kartu galimybe beatodairiškai veikti, teigiant aukštus savo dvasinius idealus. Tikrais istoriniais faktais paremtame kūrinyje vaizdžiai iškyla įspūdinga figūra stoisškos ir bebaimės aukštuomenės moters, pasiaukojusios vieninteliam tikslui – skleisti katalikybę ir besąlygišką meilę. Kūrinyje susipina intriguojantys Lietuvos ir Latvijos istorijos momentai: Livonijos

patekimas Žečpospolitos įtakon, katalikybės gaivinimas krašte, realių istorinių veikėjų portretai: krašto vietininko Jurgio Radvilos, Rygos jėzuitų kolegijos ir Dievo Motinos vienuolyno kuratoriaus Petro Skargos. Vienas įdomiausių lietuvių skaitytojui fragmentų – į kraštą atvykęs karalius Steponas Batoras, kuriam garsioji vienuolė perduoda keturiasdešimt metų saugotus vienuolyno dokumentus, vertybes, ir kuris, stebėdamasis jos ištikimybe tikėjimui ir drąsa, žemai nusilenkia ir pabučiuoja jai ranką. Autorės rekonstruojama istorija, laikotarpio dramtizmas įgyja tam tikrų paralelių su šių laikų pasauliu: pagrindinės veikėjos charakterio stiprumas, gebėjimas išsaugoti savo dvasinę savastį, ištikimybę tradicijai ir kraštui bet kokiomis aplinkybėmis, daugkartiniuose susidūrimuose su dramatiškomis savojo laiko kolizijomis yra subtili prasminė egzistencinio stoisškumo atošauka šiuolaikiniam žmogui ideologinių prieštaravimų ir chaoso situacijose.

Modernų asociatyvinį istorinį romaną apie nedalomą praeities ir dabarties ryšį kuria Albertas Belas¹¹. Tai vienas garsiausių visų laikų latvių rašytojų, šiandien vadinamas gyvuojančiu klasikumu. Autorius parašęs daugiau nei dvidešimt romanų, ir visų jo kūrinių esminė paradigma yra tauta, jos išlikimas dramatiškų istorijos kolizijų verpetuose. Net ir sovietmečiu drąsiai kalbėjęs apie tautos dvasią, atskiro žmogaus atsakomybę savo gimtajai šaliai, ideologijos gnaužtus bei tipiškus okupacinės valdžios elgsenos kanonus (romanai „Tardytojas“, „Narvas“), šiandien rašytojas siekia gilinti žmogaus istorijos supratimą, skatina pamatyti įvairiapusę praeities tiesą, istorinti dabartį, moderniam pasakojime nutiesiant įtaigias metaforų ir aluzijų jungtis tarp praeities ir dabarties įvykių. Jam svarbu visuomenę ir tautinę bendruomenę įprasminti istoriškai, pažadinti žmogui pojūtį, kad jis gyvena ne tuščioje laiko erdvėje, bet istorijoje ir savo poelgiais bei asmeniniu likimu yra vienas ar kitas tautos gyvenimo linijas lemianti būtis. „Latvių labirintas“ (1998) – vienas įspūdingiausių romanų, pasirodžiusių naujojoje latvių literatūroje. Pagrindinė jo mintis – tauta, išstisus amžius klaidžiojanti painiame idėjų, įtakų, politikos bei moralinės sumaišties labirinte ir niekaip negalinti iš jo išsiveržti, rasti kelio į harmoniją ir laimę. Kiekvienas naujai atrastas kelias, kaskart virstantis vis nauja labirinto šaka, lemia bendruomenės žmonių tautinio tapatumo ir dvasinių vertybių praradimą, o klystkeliai tampa lemtingai pasikartojančia ir labai dramatiška mažos tautos likimo konstanta. Įspūdingomis metaforomis ir pasikartojančiais įvaizdžiais kuriamas labirintas kūrinyje įgyja visaapimančio istorijos universumo, nusidriekiančio toli į praeities laiką ir ateities erdvėlaikį, uždaro rato apibrėžtis. Rašytojas nebetiki jokia istorinio progreso realybe. Romane įsigali Toynbee artima istorijos koncepcija – ciklinės istorijos kaip visuomenės, judančios į nuolatinę griūtį ir žlugimą, ideologijos charakteristika. Šį žlugimą romane liudija vaizduojami tautos žmonių moraliniai ir dvasiniai pokyčiai. Rekonstruodamas blogio svare krašte genezę, autorius mintimis sugrįžta į praeities epochas – blogis, anot jo, ateina su sumaišytu kitų tautų krauju – į Europą jis plūsta iš Azijos Chingischano, Udegėjaus, Batiiaus veidu, o XX amžiuje liejasi okupacijų ir terorų banga. Įvairiais transformuotais pavidalais blogis veržiasi ir šiandien:

Rygos miesto centre nuolat aidi sprogimai, užpuldinėjami žmonės; juodas *Ford Scorpio* partrenkia per gatvę einančią mergaitę ir nesustojęs nuvažiuoja. Rašytojas vaizduoja miesto civilizaciją, kurioje ima triumfuoti barbariškos jėgos. Šiuolaikinio pasaulio bruožai svarstomi istorinio ciklo fone; praeitis rašytojui neturi kitiškumo – taip akcentuojamas dominuojantis primityvus egzistencinis ir moralinis visuomenės būvis, didžiulės, tačiau iš esmės beprasmsės žmogaus pastangos istorijoje suvaldyti chaosą. Žmogaus prigimties laukiniškumas, tamsiojo prado šėlsmas šiuo laiku vis labiau aktyvėja – tą vaizdžiai atspindi romano pagrindinio veikėjo šeimos istorija: trisdešimt metų pavyzdinčiai išgyvenęs su žmona, nuolat rūpinęsis ja Aleksis netikėtai gauna kvietimą į teismą, kur jam pateikiamas žmonos reikalavimas skirtis. Nespėjęs atsikėti vyras buvusios sutuoktinės iškeldinamas iš buto, praranda pinigus, – taip barbariško era iš didžiosios pasaulio arenos „perkeliamą“ į mažąją. Negatyvizmo galia palaiapsniui vis stiprėja. Aleksio dukra Lienytė pradeda vartoti narkotikus, suyra kitos dukters – Laimos šeima. Taip sueižėja visas ankstesnės harmonijos pamatas, būties jaukumas – pats herojaus gyvenimas tampa nieko vertas, nes jėgų nei galimybių pradėti viską iš naujo jau nėra. Konkrečios šeimos istorijoje tarsi mikrokosmose susikoncentruoja visos pasaulio deformacijos, socialinės ir moralinės degradacijos, dvasinio menkumo, egzistencinio primityvumo prasmės – ji tampa mažąja „blogio imperija“. Herojus tarsi atsiduria pradiname savo egzistencijos taške, „labirinto prieangyje“, nuo kurio kadais startuota – *jis yra vienas*. Romane itin ryškus labirinto simbolizmas, nuolat pasikartojantis įvairiausiais įvaizdžiais ir motyvais: kaip ir nelaiminga jo latvių tauta, nuolat klaidžiojanti istorijos labirintais, taip ir Aleksis jaučiasi klaidžiojęs metafiziniam prasmių ir vertybių labirinte. Herojaus sąmonėje vis stiprėja žinojimas, kad įsigalėjęs blogis, įgyjantis vis naujų apraiškų, yra nugalimas, neįveikiamas, kad iš labirinto Žemės dimensijoje išsiveržti neįmanoma – vieną egzistencinio ir politinio klaidžiojimo formą tepakeičia kita: „Žmogus mėgina sukurti žmonišką išgyvenimo sistemą. Vienoje skalės pusėje yra demokratija, kitoje – totalitarizmas. Viduje – chaosas, kuriuo sumaniai žaidžia revoliucionieriai, monarchistai, anarchistai ir utopistai. Totalitarizmas naudojami narvo modeliu, uždarydamas jį amžinai, o demokratija leidžia žmogui klajoti visais labirinto ratais. Laisvai klaidžiodamas labirinte, žmogus su siaubu žiūri į uždarytuosius narve. Narve sėdintys pavydi labirinte klaidžiojantiems“¹².

Panašios idėjos – „tebesitęsiančios istorijos“ ciklo, istorijos laiko rate fiksuojamo idėjų kontinuumo suvokimas būdingas lietuvių rašytojui Petru Dirgėlai¹³, sukūrusiam didžiulį darbą – istoriosofinio romano ciklą „Karalystė. Žemės keleivių epas“, jungiantį „Benamių knygas“ (1997), „Ceremonijų knygas“ (2002) ir „Vilties pilnųjų knygas“ (2003). Istorijos „pasikartojimai“, vedantys į labirintą, aklaivietę, autoriui tapo būtinybe registruoti pačią istoriją, pabrėžti jos tęstinumą. „Benamių cikle“, knygose „Litorina, Litorina!“ ir „Giria“ apmąstęs „benamių“ – mažos tautos, nuolat susiduriančios su pavergimo grėsme, būvį, rašytojas įdėmiau sustoja ties to priežastimis, iškelia tautai lemtingų įvykių prasmę. XX a. sovietinė okupacija, pokario kovos,

nepriklausomybės atgavimas reflektuojami kaip dėsningi tam tikrų nuolat besitęsiančių ir gyvų tautoje idėjų atspindžiai. Kaip ir Belui, Dirgėlai istorija – ne bereikšmis faktų rinkinys, bet gyvas, nenutrūkstamas, kupinas lemtingų pasikartojimų tautos judėjimo procesas, veikiamas iškilų asmenybių, patirtis, kurią reikia pažinti, be kurios žinojimo ir atskiro žmogaus, ir visos tautos kelias nėra įmanomi. Rašytojas kaip aktualiausia iškelia istorinės atminties temą: nesimokantis iš jos pamokų žmogus negali teisinga linkme kreipti nei savo, nei savo valstybės gyvenimo. Todėl romane specifine naratyvine strategija, realistiniais bei fantazijos blyksniais susiejamos 1640–1660 metų ir vėliau sekusios krašto okupacijos, lietuvių karai su švedais, rusais. Tauta, valstybė – prasmis romano centras, į kurį susibėga visos siužetinės linijos, nuolat grindžiančios mintį: kokia turi būti krašto vidaus ir išorės politika, kad Lietuva išvengtų pasikartojančios „benamystės“, koks žmonių mąstymas užtikrintų nuolatinį valstybės žemių vientisumą? Kas žmogų glaudžiausiai susieja su jo tauta ir kas priverčia nusigręžti nuo jos, veikti prieš savo valstybę? Kūrinyje daug dėmesio skiriama Lietuvos aukštuomenės ir užsienio šalių – Lenkijos, Švedijos, Prancūzijos santykiams, tiksliai atkuriami krašto istoriniai įvykiai – XVII a. suirutė, didikų tarpusavio nesutarimai, kovos siekiant suardyti Lietuvos uniją su Lenkija. Skaitytojas panarinamas į begalinį nutikimų ir faktų srautą, tačiau realų veiksmą nuolat perkertanti sąlyginė veiksmo plotmė įvykių priežastingumą skatina suvokti subjektyviai, – taip atsakoma tradicinio istorijos reprezentavimo romane. Adomas Tvirbutas – lietuvių diplomatas, žemaitis, dirbantis didžiajam etnonui Jonušui Radvilai, nuolat gina Lietuvos interesus, dalyvauja visuose svarbiausiuose septynioliktojo amžiaus šalies įvykiuose, diplomatų derybose, painiose intrigoose. Jo simpatijos visuomet lieka senosios, su praeities tradicijomis susijusios ir moralės principų besilaikančios visuomenės dalies pusėje, tačiau kita jos dalis nuolat perdėm linkusi pasitikėti svetimaisiais, atsisako tradicijų, nesaugo šalies žemių vientisumo, nusiteikusi pragmatiskai. Herojus kaupia istorinę išmintį ir patirtį, giliai svarsto istorines situacijas, išmoka matyti tamsiąsias žmogaus ir valstybės gyvenimo puses. Jo manymu, nesėkmingo Lietuvos valstybės gyvenimo priežastis – pernelyg ribotas savos dvasinės erdvės, tautinio identiteto ir valstybės dėmenų suvokimas, nesugebėjimas atsirinkti etninės lietuvių valstybės atributų – kalbos, jūros, žemės (nors tai dar nėra viskas, „kas su manimi susiję ir ką vadinu Lietuva“¹⁴) ir iš to kylančių politinės veiklos prioritetų. Tvirbutas ir žemaitis Krišpinas skirtingai suvokia karalystės sąvoką: Krišpinui tai kraštas, valdomas karaliaus, o Adomui – etninės žemės ir visa, kas su juo susiję. Dėl to kyla esminių prieštarų politinėje veikloje. Šios idėjos gestyviai pakartojamos kitoje „Benamių“ dalyje: Adomo Tvirbuto antrininkas XX amžiuje, partizanas Antanas Butkus, komentuoja pasikartojantį idėjų ciklo modelį:

„Lietuva, narsi vyrų šalis, neapsigina nuo priešų! Kodėl? Gal lietuvių tikslai skirtingi? Ne. Tikslai vienodi. Smetona – už nepriklausomą Lietuvą, Krėvė – už nepriklausomą, Sniečkus – už nepriklausomą... Visi už nepriklausomą Lietuvą, deja, nepriklausomą ne nuo visų, o tik nuo kai

kurių priešų. Vieni nori, kad Lietuva nepriklausytų nuo rusų, antri – nuo vokiečių, tretį – nuo lenkų, ketvirtį – dar velniai žino nuo ko. Kodėl Lietuva nori būti nepriklausoma, tačiau ne nuo visų, o tik nuo ko nors? Kodėl lietuviai nori nuo ko nors priklausyti? Kodėl bijo nuo nieko nepriklausyti ir būti visai laisvi?¹⁵

Autorių traukia eksperimentinis rašymas, sąmonės srautas, sąmonės procesas. Todėl visi herojai atsiveria kaip sąmonės, su savo dvasinių prieštaravimų ir tiesos ieškojimų seka, minčių labirintais, išvados. Autoriui svarbiausia – didžiuliame įvykių sraute rasti dėsningumus, giliausias prasmes, jas atverti skaitytojui. Romane nuolat išnyra mintis, išsakoma Tvirbutis ir kitų veikėjų lūpomis – tautos tiesa, kad ir kokia akivaizdi būtų, šiame pasaulyje neįrodoma, kaip sunkiai žmogui įdiegiamas ir istorinės patirties jautimas, gebėjimas mokytis iš praeities. Dirgėlos, kaip ir Belo romanas – daugiaplanis ir daugiareikšmis, plačių epopėjinų mostų kūrinys, išsišakojantis į įvairias siužetines linijas. Tai autorius, siekiantis naujai reflektuoti tautos istoriją, žadinti istorinę analitinę žmogaus savimonę.

Postmodernistinės metafikcijos

Skirtingai nei modernistinės krypties rašytojai, postmodernistai kritiškai vertina bet kokias praeities ir dabarties sąsajas, ne ieško jų ryšio, bet jį neigia, provokatyviai griaudami bet kokį episteminių sistemų. Jų tekstams būdingos istorinės tiesos inversijos, radikali transformacija, komplikuotos daugiaprasinės versijos, paradoksalios dviprasmybės – paneigiamas bet koks tiesos vienareikšmiškumas, atsakoma normatyvinio istorijos suvokimo ir einama deskriptyvinio santykio su istorija keliu. Istorinio ir literatūrinio pasakojimo dekonstrukcijos siekiama daugelio šiuolaikinių autorių kūrinuose: M. Ivaškevičiaus¹⁶ romane „Istorija nuo debesies“ (1998) demitologizuojama archajinė šalies praeitis, R. Kasparavičiaus¹⁷ romanuose „Keturių sesučių darželis“ ir „Lietuvių Laimos teismas“ (1998) dekonstruojami folkloriniai ir mitologinius modelius parodijuojamas sovietmečio epochos lietuvių gyvenimo būdas, valdžios struktūros ir ideologija, J. Kunčino¹⁸ romanuose „Glisono kilpa“ (1992), „Blanchisserie, arba Žvėrynas-Užupis“ (1997), H. Kunčiaus¹⁹ „Nepasigailėti Dušanskio“ (2006), latvių rašytojų – Vladimiro Kaijako, Paulo Bankovskio kūrinuose meninė vaizduotė suaižo visus įmanomus sovietinės realybės paviršius, sarkazmo ir ironijos, parodijos galia prasiskverbdoma į visas ankstesnių istorinių, kultūrinių ir moralinių tabu teritorijas. Realūs istoriniai faktai šiuose romanuose telieka išieities tašku metaistorinėms fikcijoms; anot V. Martinkaus, tokių kūrinių tikrovė neredukuojama į istorinio pažinimo formas²⁰. Vienas iš radikaliausių istorinės metafikcijos pavyzdžių šiuolaikinėje lietuvių literatūroje – M. Ivaškevičiaus romanas „Žali“ (2002), kuriame meninė vaizduotė transformuoja jau kanoninėmis tapusias Lietuvos istorijos

temas – pokario partizanų kovą, lietuvių partizaninio karo peripetijas. Rašytojas patriotines temas įterpia į profaniškąjį kontekstą, taip demitologizuodamas, nusakralindamas ne tik išsivaduojamosios kovos šventumą, bet ir iškiliausias jos asmenybes – ketvirtąjį prezidentą Joną Žemaitį, kitus rezistencinės kovos dalyvius. Istorinė tiesa rašytojui tampa nebesvarbi; į pirmą planą iškeliamą vaizduotė, fantazijos vilnijimas, netikėčiausiais rakursais pasukantis realybės suklostytas tiesas. Šie dalykai sukėlė tikrą emocijų audrą lietuvių kultūroje, autorius buvo smerkiamas už istorinės tiesos iškraipymą, nepagarbų santykį su nacionaline tradicija. Autentiškos realybės ir fantazijos santykis daugeliui kūrinių vertintojų tapo probleminiu išieities tašku; kiti dėmesį kreipė į struktūros, naracijos formų meniškumo kriterijų. Iš tiesų sąmoningai įžeidus žaidimas su tikriniais vardais, mechaniškas istorinių įvykių komponavimas tekste be giluminio prasmio idėjinio karkaso – vargiai turintis galimybių išlikti nacionalinės literatūros tradicijos hierarchijoje. Kaip ir struktūros bei poetikos, tarsi vertingos savaime, demonstravimas, anot V. Daunio, viso labo išduodantis savotišką istorinio jausmo mažakraujystę²¹.

Akivaizdu, kad istorinės literatūros padėtis atspindi mūsų istorinės savimonės lygmenį, kultūrinių interešų kryptį; tai, kaip interpretuojama istorija, kartu išreiškia ir dabarties pobūdį. Šiandieniniam skaitytojui neabejotinai reikia problemiškos kalbos istorinėmis, mūsų praeities temomis. Kokiomis kryptimis turėtų plėtotis lietuvių istorinis romanas? Akivaizdu, kad šandieninis rašytojas turėtų drąsiau derinti literatūros fiktyvumą ir istorijos objektyvumą, drąsiau žengti iš literatūrinio lauko į istoriosofijos, kulturologijos sferas, drąsiau svarstyti ir vertinti, ieškoti savosios tiesos, kurti hipotezes, siekdamas atverti skaitytojui gilumines nacionalinės kultūros problemas. Rašytojo keliamos idėjos turi provokuoti skaitytoją gilesniam tautos istorijos pažinimui, žadinti istorinę jo savimonę. Tačiau ir čia svarbus tam tikras etiškas santykis su vaizduojamais dalykais: anot S. Žuko, „visiškas nesužadymas istorijoje ir, sakytum avantiūrizmas šioje srityje turėtų sulaukti griežtos tų pačių istorikų kritikos. Rašytojo valia vienaip ar kitaip pakreipti romano įvykius, vienaip ar kitaip vaizduoti istorinę asmenybę, bet rašantis turi įsąmoninti, kad nagrinėdamas šią tematiką, jis prisiliečia prie nacionalinių vertybių, kurios priklauso ne jam vienam“²².

Išvados

Lietuvių ir latvių literatūras, kurias sieja genetinis, tipologinis ryšys, suartina baltų rašytojų pastangos aktualizuoti praeities istoriją kaip svarbų dabarties kultūros dėmenį, pabrėžti nedalomą jų ryšį ir nacionalinių idėjų tęstinumą. Istorinio romano aktualėjimas liudija naują baltų tautų kūrybinio mąstymo etapą, „naujojo istorizmo“ epochai būdingus naujus istorijos ir literatūros ryšius. Istorija tebeišlieka aktuali visų šiuolaikinių romanų dėmeniu, istorinis romanas

lietuvių ir latvių literatūrose – būdingu ir aktualių romano tipu, įgyjančiu naujų spalvų. Lietuvių ir latvių literatūroje iškyla panašios istorinio romano meninės koncepcijos ir kūrinių modeliai. Tebeišlieka reikšmingas klasikinis realistinis istorinis romanas, kuriame siekiama gaivinti realią istorijos tiesą, įprasminant unikalios archajinės patirties momentus; populiariajame romane ji įspūdingai jungiama su meniniam kūriniui būdingais vaizduotės ir fantazijos blyksniais. Lietuvių ir latvių rašytojai noriai plėtoja populiarią nuotykinio istorinio romano formą. Šiuo laiku itin reikšmingėjančios autorių pastangos moderniai interpretuoti istorinius įvykius žymi naujų vertybinių santykių su istorija paieškas, norą aktualizuoti istorijos kaip gyvenimo mokytojos funkciją. Romanuose, kuriuose dominuoja postmodernistinės istorinės metafikcijos, siekiama decentruoti ir demitologizuoti tradicinį istorijos suvokimą, įtvirtinti subjektyviai suvokiamas tiesas.

Nuorodos

- 1 Vaičekauskaitė-Stepukonienė, I. *Naujasis lietuvių ir latvių romanas: raidos tendencijos 1988–2000-aisiais*. Kaunas, 2006, p. 11–13.
- 2 Ten pat, p. 27–28.
- 3 Martinkus, V. Istoriografinė metafikcija šiandienos lietuvių istoriniame romane. *Colloqua*, nr. 21. Vilnius, 2009, p. 78.
- 4 Ten pat, p. 78.
- 5 Guščius, A. Apie Tvaną, bet ne biblinį. *Literatūra ir menas*, 2008, kovo 7, nr. 3180, p. 1.
- 6 Užurka, J. *Gediminas – nevainikuotas karalius*. Vilnius, 2004. Užurka, J. *Karaliaus karūna ir mirtis*. Vilnius, 2000. Užurka, J. *Vytautas Didysis – nuo bėglio iki monarcho*. Vilnius, 2005. Užurka, J. *Tvanas: Lietuvos didybės griūties pradžia*. Vilnius, 2007.
- 7 Migla, A., Rūmnieks, V. *Kuršu vikingi*. Rīga, Karogs, 1998. Migla, A., Rūmnieks, V. *Kuršių vikingai*. Vilnius, Vaga, 2007.
- 8 Maulinš, J. *Tālava*. Rīga, Liesma, 1990.
- 9 Marčėnas, R. *Karūnos spindesio apakinti*. Vilnius, 2007.
- 10 Beināre A. *Rīgas Dievmātes klosteris*. Rīga, 1992.
- 11 Bels, A. *Latviešu labirints*. Rīga, 1998.
- 12 Ten pat, 43 lpp.
- 13 Dirgēla, P. *Benamių knygos: „Litorina, Litorina!“, „Girra“*. Vilnius, 1997.
- 14 Ten pat, p. 189.
- 15 Ten pat, p. 326.
- 16 Ivaškevičius, M. *Istorija nuo debesies*. Vilnius, 1998. Ivaškevičius, M. *Žali*. Vilnius, 2002.
- 17 Kasparavičius, R. *Keturių sesučių darželis. Lietuvių Laimos teismas*. Vilnius, 1998.
- 18 Kunčinas, J. *Blanchisserie, arba Žvėrynas-Užupis*. Vilnius, 1997. Kunčinas, J. *Glisono kilpa*. Vilnius, 1992.
- 19 Kunčius, H. *Nepasigailėti Dušanskio*. Vilnius, 2006.
- 20 Martinkus, V. *Istoriografinė metafikcija ...*, p. 80.

- 21 *Istorinės prozos byla*. Sud. L. Gadeikis. Vilnius, 1988, p. 12.
- 22 Ten pat, p. 15.

Gauta 2009 m. gruodžio 20 d.
Pateikta spaudai 2010 m. kovo 22 d.

Summary

Perspectives of Lithuanian and Latvian Historical Novel: Between Reality and Fiction

Since ca. 1988, a historical novel has apparently strengthened its position in the changing Lithuanian prose. Petras Dirgėla, Rimantas Marčėnas, Jonas Užurka, and other authors embody and develop the topics of Lithuania's past in their works as well as turn to the Baltic prehistory with the attempt to activate the Lithuanian national self-awareness and to appeal to our Baltic sub-consciousness. Historical events and personalities revive in their novels; the authors create convincing plots and the colour of a particular time. A free reading of history and the understanding of open history become pervasive. The relationship between Lithuanian writers and the historical truth may be of several kinds. First, the writers embody historical facts in their realistic prose; second, they interpret historical truths in order to deny the mimetic literary tradition, to rewrite the known events anew and to justify the new relationship with the past; third, they use historiographic metafiction common to postmodernism. A historical novel becomes especially popular in Latvian literature where new traditions and genres become prevalent. For example, awareness of the archaic Baltic pre-history and the destiny of the Curonian tribe are distinct in the novel "Curonian Vikings" by V. Rūmnieks and A. Migla. A modern and associative historical novel about the undivided relationship between the present and the past is created by Alberts Bels; stories about Riga city and the development of Catholicism in Latvia are presented in the cultural historical novel "Riga's Mother of God Abbey" by Astrida Beināre. Lithuanian and Latvian literature are related by a genetic and typological relationship. Baltic writers also attempt to emphasise history as an important aspect in contemporary culture, to highlight their undivided relationship and the continuity of national ideas. In Lithuanian and Latvian literature one may notice similar artistic conceptions and types of a historical novel: in addition to the artistic interpretations of the historical truth, historiographic metafiction become more significant. The topicality of a historical novel proclaims a new period in the creative thinking of the Baltic nations, the new relationship between history and literature common to "the new historicism" period.